

The personal memories of the life story of Professor Károly Balogh are shared with us by his son Prof. Jr. Károly Balogh, which have so far been left out of his official biography.

Balogh Károly professzor életének történetéből azokat a személyes emlékeket osztja meg velünk fia prof.dr. ifj. Balogh Károly, amelyek eddig kimaradtak a hivatalos életrajzából.

Ifj. Balogh Károly associate Professor of Pathology,
Harvard Medical School, Boston, Massachusetts
karbal930@gmail.com

Initially submitted January 25, 2023; accepted for publication April 1, 2023

Absrtact

Professor Károly Balogh, was the founder and first Dean of the Faculty of Dentistry in 1955. His son is now sharing his unpublished recollections of Professor Balogh's life. In this very personal memoir, we can read about Professor Balogh's outstanding professional and pioneering activities in dentistry, as well as his human standing.

Kulcsszavak: biográfia, alapító, fogászat, Budapest, Fogorvosi Kar

Keywords: biography, founder, dentistry, Budapest, Faculty of Dentistry

My father's [K.B.] professional activities had been published. These biographies seldom mention some of his personal traits and life with the exception of two detailed reminiscences by G. Huszár, one of which in 1992 won the first prize of the Friends of Semmelweis Medical School (1, 2).

Here I will mention facts which were mostly omitted from his biographies because they were not of professional importance or it was for political reasons not advisable to quote them, however they shed light on the character, ways of thinking and lifestyle of KB, and are supplementing his biographies.

My father was born in 1895 in a small Transylvanian village, Krasznacégény, Szilágy County. Of his six siblings four reached adulthood. His ten years older sister, Helena, took care of him and he remained close to her all his life. His parents were small gentry unning their ancestral farm. The bright young boy started school at the age of 5 in the one-classroom school of the village. At the age of 9, he left home and was admitted to the Wesselényi Presbyterian College in Zilah, the county center. Life in the boarding school taught him self-control, and the spirit of the College decisively shaped his character. He was educated by open minded professors who instilled in him work ethic. The community of students came from different social, religious and ethnic backgrounds. He learned that despite apparent differences they were equal and that only individual qualities mattered. For eight year his roommate was a poor Jewish boy from the neighbouring village with whom after their baccalaureate [1912] he matriculated in the Medical

School of the University of Budapest. Their ways parted in 1914 when the World War broke out and they immediately enrolled voluntarily. Much later KB regularly attended the decennial reunions of the class of 1912 and until his death he kept the postcard sent from the 50th reunion [1962], on which his Romanian classmate, a professor from Bucharest, wrote K.B. (in Hungarian) that they missed him (at that time he was involved in critical negotiations at the School of Dentistry).

World War I was the second great school of KB. He did not like to talk about this, but when the senseless destruction of wars came up, he repeatedly made some characteristic brief comments, e.g. in animal husbandry the best males are breeding and the poor ones are slaughtered. In wars the opposite happens, the best individuals kill each other and the ones not fit for military service are spared and will have a family.

In the Archives of the Museum of Military History in Budapest I found documents of the 21st Infantry Regiment [38th Infantry Division] from Kolozsvár according to which KB served from 1914 til 1916 as a battalion medical officer (having finished two years of medical school). Among his few memorabilia I found a photograph of a first aid station in a corner of a trench which looked more like a pit where the wounded were given brandy as shock therapy. KB once mentioned the Brussilov offensive (June 1916): "We were fleeing". What he did not mention: he received his first Silver Medal, First Class for "steadfastness in a critical situation". I found documents that stated later he was twice recommended for the Silver Medal, First Class, but in the tumult of war these did not materialize. In the fall of 1916 in Trieste he took a course about malaria, after which he became a malaria control officer in Albania. He himself also contracted malaria which kept recurring for many years. Albania was another major experience, about which KB mentioned vendetta and backwardness. Albania seldom was a topic; I remember him saying "There was such poverty that an occupying army could not take away anything but only bring something there." In 1917 his father died, but he got the news weeks after the funeral. The end of the war reached Lt. KB in Albania. His connection with his home was interrupted because it was occupied by Romania. He could continue his studies. In Budapest by boarding in a 400 bed urologic hospital where the wounds of veterans were treated and dressed by medical students. The terrible wounds of urogenital organs of young men confirmed his opinion about wars.

Veteran medical students could take examinations any time, so KB could complete his studies in two years and became a Doctor of Medicine in June 1920, days after the signing of the dictate of Trianon. KB wanted to be a surgeon, so first he became a resident in pathology [1st Dept. of Pathology, Med. Univ., Budapest]. After 18 months he was offered a position in the re-opened Stomatology Department ["Clinic"] of the Medical School in order to organize a histopathology laboratory and to run the service. He was successful as attested by the fact that after three years he published a microscopic study of 52 cases of epulis (giant cell granuloma of the gum) (3) which was awarded the Swedish Billings Prize. BK spent this considerable sum on a longer study

trip to London and Paris. From 1922 on BK worked at the Stomatologic Clinic and advanced on the academic ladder. In 1935 he opened his private practice while remaining ‘Privardozent’[Lecturer].

In 1940 the St.Stephen City Hospital of Budapest announced a new position for Chief Oral Surgeon which was awarded to BK and soon the first such department in the country was opened. Word got around that the tiles of the operating room were not white but green and even the operating room gowns and towels were green. Most people did not realize that by then in America the more pleasant green surfaces were used in the O.R., a fact that BK knew from the medical literature. There were two openings in this new department, for a senior and for a junior oral surgeon. Dr. George Huszár became the senior surgeon. After many years I heard from Uncle George that he met on the street my father and told him that he had no job because he was Jewish., where upon BK asked him if he would be interested in becoming a senior assistant in his new department. Thus began their lifelong professional collaboration.

About the relationship of BK to patients. It was common knowledge that he had good insight into character and was tactful. In his lectures, but also on a personal level he often discussed the psyche of patients. He was known for his trying to avoid pain when treating patients and was combined with dexterity. BK protected his hands “because I am working with them”, e.g. he wore leather gloves when sculpting clay during vacation. These qualities became evident early in his professional life, as attested by a brief letter (1926) from the PM, István Bethlen, in which he thanks BK and his chief, József Szabó for some oral surgical procedure. BK had his private practice (6) in the afternoon, among his patients were cabinet members, diplomats, foreign businessmen, artists, professors, aristocrats like the Károlyi, the Jewish industrialist Weisz and Goldberger families, numerous prominent people. In the waiting room of his office one could find foreign weekly magazines, which I read with great interest on a rare visit for treatment. The Schweizerische Illustrierte Zeitung was regularly delivered during World War II until the German occupation (March 1944). The particularly interesting photographs in it were blackened out by the censorship but could be made visible by wiping with cottonballs dipped into alcohol. I remember well the photographs of German generals and many thousands of soldiers taken prisoner at Stalingrad. BK’s private practice ceased in the spring of 1944 and after 1945 existed only for a few V.I.P.’s and some former patients who became paupers, dislodged etc; these BK treated gratis and, as a matter of fact, freely gave them necessary medications.

After the death of the chairman, Dénes Máthé, MD, (1943) seven qualified physicians applied for this position and in February 1944 the head of state, Miklós Horthy, confirmed the recommendation of the University and appointed KB as the next chairman (4). KB entered the office May 1, 1944 and in his Inaugural published in *Fogorvosi Szemle* (Review of Dental Medicine) (5) he protested against the inhumanities and destructions of war and raised hope for a peaceful future.

Soon after the German occupation (March 19, 1944) Professor Henrik Salamon, the Wise Old Man of Hungarian dentistry, [of Jewish origin], became severely ill and they turned to KB who had him immediately admitted to St. Stephen's Municipal Hospital where Prof. Salamon died shortly afterwards.

The first serious air raid of Budapest occurred on April 3, 1944. On a sunny spring day several hundred American airplanes successfully destroyed the oil refinery in Csepel and the marshalling railway in Ferencváros. Next to the latter was the St. László Hospital for Infectious Diseases which was also hit, and 70 some sick children and several personnel got killed while many more were injured.

At that time my father was still working at the adjacent St. Stephen City Hospital where many wounded were brought. My father left word not to expect him home because he would be tending to the wounded.

Fifty years after it happened I learnt about a little episode characteristic of the times of the German occupation. A Hungarian lady from Connecticut called me in Boston to let me know how grateful they are to my father. In the summer of 1944 strict regulations limited the presence of Jewish people on the streets of Budapest. The mother of the calling lady had a terrible toothache and her dentist, himself wearing a yellow star, advised her to turn to KB who surely would help her. This was how she got to see my father, who took care of her problem. By the time he finished, it was curfew time for Jewish people which the scared lady stated. My father calmed her down: "Just hang in your arm and I'll take you home". And so it was.

In those days my father could hide his friend, István Varga, MD and his wife, in his former working place, the St. Stephen City Hospital. The Vargas hid there for several months, until the end of the German occupation in January 1945. My father received from some of his Jewish patients small bags of gold, jewellery, and gems to hide (they survived and were grateful).

A few days after the Nazi putsch [October 15, 1944] armed Hungarian Nazi thugs arrested KB at his workplace, the Stomatology Clinic accusing him of harbouring Jews and taking him to their dreaded headquarters, Andrásy út 60. His assistant, László Papp, MD, immediately telephoned my mother who luckily found a taxi and rushed to our bomb-damaged family home where in the cellar under the ruins several Jewish people, among them the Bruckner family from the neighbouring house, were hiding. My mother got there in time and warned the hiding people to leave immediately because the Nazis could come at any time to get them. When they arrived there was nobody there, so they let KB go.

Soon after the Hungarian Nazi putsch the professors of the Medical School were convened to swear allegiance to the Nazi government. My father later told us that when the text of the oath

was read aloud, everybody was expected to say aloud his name, but there was silence. Nobody swore allegiance to the Nazi leader, Szálasi. This ignominious failure was hushed up by the bureaucrats of the University who sent everybody a statement that they swore allegiance to the power of the day.

By November 1944. artillery fire was audible in Budapest and aerial activity was a daily occurrence. The Nazi commissioner, András Csilléry, MD, a professor of the Debrecen Medical School ordered the evacuation of the Budapest medical faculty. KB convened the personnel of his department and read to them the order. Then he declared to them that he was not going anywhere. Nobody in his department followed the evacuation order. My father was firm about not leaving our home. He saw in World War I that staying at home had obvious dangers but they were in the long run less terrible than fleeing and being homeless. He was preparing us, his family for the foreseeable future by inoculating us against cholera, tetanus, typhus and typhoid fever.

Late in the fall of 1944. the fighting came closer to Budapest. Before Christmas, long range artillery shells were exploding in the city. This was the background to a modest Christmas festivity in the lecture hall of the Stomatologic Clinic. On the benches sat the hospitalized patients, a few doctors, nurses, assistants, dental technicians and housekeeping personnel. On the desk in front of them were some gifts for everyone. My father spoke briefly about the feast of peace and love, while around there was horrible killing and destruction. Among the patients there were Hungarian and Russian wounded, Jews serving in labor battalions and civilians. Aside, half hiding, was Mr. Kupfer, the Jewish head of the dental technology laboratory, who had a severe facial deformity from a wound suffered in World War I. Gunfire was audible but in that hour there was peace in the hall and everybody had moist eyes.

On Christmas Day the Russian siege around Budapest closed and daily activity stopped also at the Stomatologic Clinic. Sisters Irene and Ila, two Red Cross nurses with frontline experience, were moved with the patients into the sheltered basement of the nearby Museum of Applied Arts, where an auxiliary hospital was established also for the patients of the Surgical Hospital of the University. From then on the two physicians of the Stomatological Clinic, KB and his senior assistant László Papp, worked there. The latter, a deserter himself, was in constant mortal danger because of the frequent Nazi raids in search of deserters and Jews, they threatened to kill the doctors if they found any. Later, the Soviets were searching for wounded Hungarian or German soldiers and threatened to kill the doctors if they found any. In such instances the answer was always: "We only have patients." This auxiliary hospital functioned under primitive circumstances, e.g. surgical instruments were sterilized with burning gasoline in a basin. Every January morning KB left his home (6) to go to "work," taking shelter from the machine guns of Russian airplanes and small caliber artillery fire by dashing from door to door of the apartment houses. These "walks" stopped when the street fighting separated KB from the hospital. He took

the perils of war in stride as the danger reminded him of World War I. He also silently witnessed robbery and rape by Russian soldiers, which, he said, was a natural event in war. By January 18, 1945 the left side of the capital, Pest was occupied by the Soviets, which they called "liberation". Indeed, it was a real liberation for the Jewish citizens, but in reality it meant the occupation of the country.

By the end of January 1945 KB continued his daily walk to "work." This still was dangerous because the Russians kidnapped people on the street and took them to labor camps in the Soviet Union. Those who survived returned years later. KB walked with a Red Cross armband but this did not convey protection either. He did not shave and at the age of 50 his grizzly beard made him look older. Although he had Hungarian and Russian ID papers they did not provide absolute protection against abduction. A few times he had unusual adventures: Russian generals sent for him to have their aching teeth extracted. In those instances he collected the appropriate instruments and they took him on jeeps to the generals' quarters. Once a Soviet general did not permit anesthesia, presumably afraid of an injection of poison. He returned with valuable "honoraria", like someone's goose or a loaf of bread, but it was never certain that they would let him come back.

The fighting in Buda was still going on when KB began to have the war -inflicted damage of the Stomatologic Clinic building restored. Soon electricity and central heating were restored. Word got around in Pest that the Clinic was functioning and there was no shortage of patients. Gradually the doctors and employees resumed work and received daily a warm lunch. KB was in his element, and his organizational talent did miracles. By the summer all sections of the Clinic functioned almost at a peacetime level. Scientific activity also resumed and In the fall a monograph by KB and coworkers was published, the first medical book in Hungary after World War II.

In 1945 every state employee was screened by an Employment Committee from a political point of view. Among the papers of my father I found a document which I translated and quote verbatim:

No 39/1945

CERTIFICATE

The Employment Committee of the Medical Staff and coworkers of the Hungarian Péter Pázmány University certify that Karoly alogh, working at the Stomatologic Clinic as Full Professor, has been screened under the criteria of §20 of the Government order 1080/1945.

<http://www.kaleidoscopehistory.hu>
Prof.dr. Junior Károly Balogh

Budapest, May 4, 1945

Signed

Dénes Horváth, MD, President of the Committee

and Five Doctors of Medicine, Members of the Committee

In the academic year 1946-1947 my father was Dean of the Medical Faculty, Péter Pázmány University. Among others he organized a boarding house for the needy medical students. His duty as Dean was to be in the pageant of St. Stephen's Day, in honor of the first Hungarian king, which he once proudly mentioned.

One of my father's accomplishments in the almost euphoric rebuilding after the war was the new lecture hall of the Stomatologic Clinic. Additional space was needed for modernization and therefore a suitable large lecture hall was built in the courtyard so that the old lecture hall could be used for outpatient services.

In 1948 a National ["Kossuth"] Prize was established and bestowed upon deserving scientists and artists. My father was also chosen for this honor and was notified beforehand. He asked if something was expected in turn. "An interview" was the answer. KB declined a politically slanted interview and that was the end of the call.

1948 was the "Year of the Turn-About" [Communist euphemism for putsch] and the Hungarian Workers' Party [i.e. the Communists] started to coerce respected persons to popularize themselves. My father was also selected and no lesser persons than Zoltán Vas, Secretary of the Five Year Plan, and his first wife Sára Vadas MD, would have been his sponsors. Both were his patients and sincerely respected him. A Sunday afternoon I was witness to the numerous phone calls with which they tried to coerce my father to join the Communist Party. In between his good friend, Joseph Baló, Professor of Pathology called, who was put under similar pressure. My father told him that under no circumstance was he going to join [the Communist Party] and if he lost his job and if they let him, he would work as a private practitioner. I clearly remember my father saying to one of his Moscovite sponsors, "I never was a member of any political party and am not going to join this one either". Luckily this statement had no consequences. When it came to "voluntarily" subscribing to the so-called Peace Bonds {expected yearly by the Communist Party} his viewpoint was that it is worth buying one's peace.

Not so some years later when my father made a positive public statement about capitalism. The [Communist] Party secretary of the Clinic, Ede Jahn, MD, notified his Party superiors and consequently they were openly searching a replacement for my father, as confirmed by the confidential reports which I read after 1991. His position was offered to István Varga, MD, whom my father was hiding during the German occupation. The straight answer of Dr. Varga was, "Even if they decorate Üllői Street with diamonds I shall not take the position of KB." In the end the search was unsuccessful. Much later I read in KB'S confidential evaluation: "He is at the Medical School one of the the most obvious enemies of the People's Democracy, but his excellent professional work is irreplaceable" [signed Judith Falk, MD]. " He was again lucky.

His outstanding professional qualities were recognized among others by his membership of the supreme medical council, (Egészségügyi Tudományos Tanács) which, among others, was a legal advisory board.

An unfulfilled ambition of my father was membership in the Hungarian Academy of Sciences. He had sponsors and on the merit of his scientific contributions he was qualified, but because of political considerations the communist president of the Academy was opposed to it. Later membership of the venerated German Academia Leopoldina meant a certain satisfaction (7).

Many dentists died in World War II and in the Holocaust, while others fled or emigrated. Two practical solutions were possible to replace them. One was the wishful dream of dental technicians, namely to be able to treat patients, to which the physicians were strongly opposed partly for professional reasons and at the same time saw this as a competition. An alternative solution was to establish Schools of Dental Medicine which had long ago been successful in Western Europe and overseas. The latter was likewise opposed by many and also had numerous technical obstacles. KB, too, had once been against this, but seeing its advantages and the shortage of dentists he rose to the challenge and initiated the organization of a dental medicine faculty. After prolonged discussions and negotiations, in the midst of the strained economy of the socialist 5 year plan, the Ministry of Health finally consented. My father accomplished the almost impossible. Working day and night, on weekdays and weekends, with patience and good fortune he managed to establish the Faculty of Dental Medicine of Budapest Medical University. He was 58 years old and in good health.

In 1956 the Austrian Society of Dentists celebrated its 100th anniversary and invited my father as its honorary guest and speaker. My mother was also invited. My parents asked and received a passport for the first time to travel to a Western country since World War II. They started their journey on October 21, two days later the Revolution started in Hungary. They continued their stay in Austria as planned, and my father gave lectures in several institutions. Mid-November they returned by ship from Vienna, by then more than 100,000 Hungarians fled to Austria. My father was fortunate to have a perfect alibi. His only bad point politically was that his son and

daughter-in-law left illegally for Austria, but his excuse could have been that the young couple lived somewhere else and he did not know of their plan.

Next year, September 7 – 14, 1957 the International Dental Federation held its 12th Congress in Rome, Italy, with the participation of a sizeable delegation from Hungary. My father was one of the honorary vice-presidents. When the entry of the Hungarian delegation was announced, they were greeted by stormy applause for several minutes - clearly in recognition of 1956. Later my father's comment was that this was the glorification of Hungary. I read an informer's secret report of the congress in which he called my father without any explanation a fascist sympathizer. The presentations of the Hungarian participants were successful, the poster exhibiting the history of dental medicine in Hungary was well received. Every Hungarian delegate returned and their successful participation significantly improved international relations.

For completeness sake I mention that my only scientific paper co-authored with my father was published in 1958 when I was already in Boston (8).

Unfortunately my memories end here since I left Hungary in December 1956. Afterwards I could only surreptitiously meet my parents abroad for a few days (London 1960, Vienna 1962, Frankfurt 1964). In 1972, after 16 years, I entered Hungary for the first time and thereafter, as long my parents lived, every year I spent 2-3 weeks of my vacation in Hungary. I tried to remain informed about life in my native land, but this did not replace the 40 some years which I could have spent with them. I particularly regret not having enjoyed their company and not having shared their memories and wisdom. These feelings are most evident when I look at the family photographs taken in my absence.

BIBLIOGRAPHY

1. Huszár Gy: Emlékezés Balogh Károly professzorra. [*Remembering Professor Károly Balogh*] Fogorvosi Szemle 79:129-138, 1986.
- 2a. Huszár Gy: Balogh Károly (1895-1973) életútja és iskolája. Születésének centenáriuma-Comm. Hist.Artis Med. 149-157, 1995-1996.
- 2b. Huszár Gy: Professor Károly Balogh (1895-1973) - His Life and His School. Written on the Centenary of his Birth Orvostörténeti Közlemények Xki-XLII, 149-157, 1995-1996.
3. Balogh K.: Die Pathogenese der Epulis (Paradentoma). Österr. Zschr.f. Stomatologie 23: 802-811, 1925.
- 4 . Padányi E? Hírek.[*News*] Fogorvosi Szemle XXXVI: 127-128, 1944.

5. Balogh K: Beköszöntő.[*Inaugural*] Fogorvosi Szemle XXXVI: 105, 1944

6.Károly Balogh lived from 1925 til his death (1973) in the Budapest apartment house on Papnevelde (formerly Prohászka Ottokár) utca 10. Here he had his office from 1928 til 1944. There is a memorial plaque at the entrance.

7.Regular member (No. 5199), 1963.

8. Balogh K., Balogh K Jr: Symmetrical fibrous swelling of the mandible with changes in the dental pulp. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology 11: 1261-1268, 1958.

Édesapám (ezután B.K.) szakmai tevékenységét több életrajz ismerteti. Ezekben emberi vonásairól és életútjáról elvétve esik szó, kivételt képez Huszár György két részletes visszaemlékezése, melyek egyikét a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Baráti Köre 1992-ben első díjjal jutalmazta (1,2a, 2b).

Itt olyan emlékeimet említem meg, amelyek többnyire kimaradtak az életrajzokból, mert nem volt szakmai jelentőségük vagy mert adott politikai helyzetben nem volt tanácsos emlegetni őket, azonban fényt vetnek B.K. jellemére, gondolkozásmódjára, életvitelére és kiegészítik a róla alkotott képet.

Édesapám egy kis szilágysági faluban, Krasznacégényben született 1895-ben. Hét testvére közül öt érte meg a felnőttkort, apámat tíz évvel idősebb nővére, „Ilona néném” istápolta, akihez haláláig nagy szeretettel ragaszkodott. Szülei hétszilvafás nemesek voltak, akik őseik kis birtokán gazdálkodtak, akárcsak a szomszédos Érmindszenten az Ady család. Az értelmes kisfiú (B.K.) már öt évesen elkezdett tanulni az egyosztályos falusi iskolában. Kilenc évesen elkerült hazulról amikor beiratták a zilahi Wesselényi Református Kollégiumba. Az internátusi élet fegyelemre tanította, a Kollégium szelleme pedig döntő hatással volt jellemére. A Kollégiumban különböző származású, felekezetű és nemzetiségű társaival szoros közösségben nevelkedett és megtanulta, hogy a különbségek ellenére egyenlők és hogy valójában az egyéni tulajdonságok a fontosak. Nyolc évig szobatársa volt a szomszédos kis falúból való szegény zsidó fiú, akivel az érettségi vizsga (1912) után együtt iratkoztak be a budapesti egyetemen medikusnak. 1914-ben a világháború kitörésekor azonnal jelentkeztek katonának és ekkor elváltak útjaik. Később, a tízévente tartott érettségi találkozókra Édesapám részt vett, haláláig őrizte az 50. érettségi találkozóról (1962) küldött zilahi képeslapot Wesselényi Miklós szobrával, amelyiken román osztálytársa (bukaresti professzor) - természetesen magyarul - hiányolta, hogy B.K. nem volt jelen (a Fogorvosi Kar szervezésének kritikus idején).

Az I. világháború volt B.K. második nagy iskolája. Erről nem szívesen beszélt, de ha szóba került a háború értelmetlen pusztítása, megismételt néhány rövid megjegyzést. Pl. „a mezőgazdaságban a legjobb hím állatokkal szaporítanak és a silányabbakat viszik vágóhídra. A háborúban ennek az ellenkezője történik: a kiválóbbak megölik egymást és a katonának alkalmatlanok alapítanak családot”. A Hadtörténeti Múzeum Levéltárában (HML) kutatva tudtam meg, hogy 1914 végétől 1916-ig a kolozsvári 21. Honvéd gyalogezred egyik zászlóaljának volt orvosfőnöke (II.évet befejezett medikusként). Kevés háborús emléke között találtam fényképet a lövészárók egyik zugában levő kötözőhelyről, ami krumplisverem benyomását kelti. Ez volt az elsősegélyhely, ahol a sokkot pálinkával kezelték. B.K. a Bruszilov offenzívát egyszer említette: „mindnyájan futottunk”. Amit nem mondott: ekkor kapta az első Nagyezüst Vitézségi érmet „helytállásáért kritikus helyzetben”. A HML aktáiból kiderült, hogy később még kétszer felterjesztették a Nagyezüst Vitézségi éremre, de a háború orgatagában ez a felterjesztés elkallódott. 1916 őszén Triesztben egy malária-tanfolyamon vett részt, majd Albániába vezényelték ahol malária felügyelő lett miközben maga is maláriát kapott ami még évek múlva is időnként gyötörte. Albánia szintén nagy élménye lett, a vérbosszút és elmaradottságot emlegette. Ha nagyritkán Albánia szóba került megállapította, hogy „olyan nagy szegénység volt, hogy megszálló katonaság oda csak hozni tudott, de elvinni semmit sem.” Ott érte a háború vége. Szülőföldjével megszakadt a kapcsolata a román megszállás miatt és félbemaradt tanulmányait úgy tudta folytatni, hogy a hadirokkantak utókezelésére berendezett Klotild kórházban sikerült szállást és étkezést kapnia. Ebben a 400 ágyas kórházban Illyés Géza (később az első magyar urológus professzor) vezetése alatt orvosok végezték a sebesültek ambuláns kezelését. A fiatal férfiak súlyos urológiai sérülései mély nyomot hagytak benne, megerősítették a háborúról alkotott véleményét.

Hadviselt orvosok bármikor levizsgázhattak, így B.K. két év alatt be tudta fejezni tanulmányait és 1920-ban, napokkal a trianoni békeszerződés után orvostorrrá avatták. Minthogy sebész akart lenni, először az Egyetem Kórbonctani Intézetében (prof. Buday Kálmán) lett gyakornok. Másfél év után innen prof. Szabó József meghívására került az újra megnyílt Stomatológiai Klinikára azzal a feladattal, hogy megszervezze és vezesse a Klinika szövettani laboratóriumát. Sikeres munkára utal, hogy három év múlva 52 epulis szövettani vizsgálatáról megjelent egy közleménye (3), amit a svéd Billings díjjal utalmazták. Ezt a szép összeget B.K. többhónapos tanulmányútra (London, Párizs) használta. Visszatérve bentlakó díjtanulmányként folytatta munkáját, ami akkoriban állandó éjszakai ügyeletet is jelentett. Viszont sokat tanulhatott és megtanult önállóan dönteni. Aztán 1927 -ben, Karácsony másodnapján (hétfőn) megházasodott és az egész héten szabadságon volt, hogy január 2.-án, hétfőn megint dolgozhasson. Képességeinek megfelelően gyorsan emelkedett az egyetemi rangsorban, elkezdte az akkoriban szinte ismeretlen rendszeres továbbképzést ami igen hasznos volt elsősorban a vidéki orvosok körében. Még nem volt 40 éves amikor egyetemi magántanár lett.

1940-ben a budapesti Szt. István kórház pályázatot hirdetett szájsebészeti fekvőbeteg osztály főorvosi állására. Ezt B.K. nyerte el és tervei alapján hamarosan megnyitották az ország első ilyen osztályát. Híre ment, hogy a műtő falát nem fehér, hanem zöld csempe borítja, sőt még a műtőben használt lepedők is zöldek. Legtöbben nem tudták, hogy a szemnek kellemesebb zöld felületek Amerika-szerte már elterjedtek, amit B.K. az irodalomból ismert. Az osztálynak egy alorvosa és egy segédorvosa volt, előbbi Huszár György lett. Sok év múlva tudtam meg Gyuri bácsitól, hogy az utcán találkozott édesapámmal, akinek elmondta, hogy zsidó származása miatt állastalan. Ezt hallva B.K. megkérdezte, hogy volna-e kedve beállni az új osztályán alorvosnak. Így kezdődött egy életre szóló szakmai együttműködésük.

Mikor és hogyan lett „vitéz” B.K.? Amikor szóba jöttek I. világháborús kitüntetései, mindig azt felelte: „Nem vitézkedek amíg szülőföldem román megszállás alatt van.” A II. Bécsi Döntés (1940) után ismét magyar lett a Szilágyság és ekkor lett vitéz. A szüleitől örökölt földet vitézi birtokká nyilvánította hogy majd öreg korában ott gazdálkodhasson. Előre(nem) látóan a szerény birtok egy részén almafákat ültetett.

Prof. Máthé Dénes halála (1943) után heten pályázták meg a Stomatológiai Klinika tanszékét. 1944 februárjában az Egyetem ajánlatára az államfő, Horthy Mklós B.K.-t nevezte ki (4), aki a katedrát 1944 május 1.-én elfoglalta. Ebből az alkalomból megjelent a Fogorvosi Szemlében B.K. „Beköszöntő”-je (5), amelynek humanista hangvétele tiltakozás volt a háború és a zsidóüldözés ellen.

FOGORVOSI SZEMLE, 1944 MÁJUS, 5. SZÁM

B E K Ü S Z Ü N T Ő

Kormányzó Urunk legfelsőbb elhatározásával a fog- és szájbetegségek farszékét személyemmel töltötte be.

Negyedszázados orvosi működésem nagy kitüntetése e megtiszteltetés, de kötelezettségnek is rendkívüli. Rendkívüliek az idők, melyben élünk, de rendkívüliek a feladatok is, melyek Árkövy, Szabó és Máthé után reám nehezednek.

Amerre nézünk, öldöklést és gyűlölködést találunk és az európai kultúra, amelynek mi is letéteményesei vagyunk, pusztulóban van. A gyengék kétségbeesnek, de a bizni tudók a jövőbe néznek és vállalják a romok eltakarításának nehéz, de fenséges küzdelmét, mert minden nemzedék felelős azért, amit tesz, de azért is, amit elmulasztott megtenni.

Imádkozni és dolgozni fogok és ez megerősít és megsegít. Imádkozni fogok úgy, mintha az utolsó napomtól búcsúznék és dolgozni fogok úgy, mintha örökké életben maradnék. Ez a programom, amit magammal hozok és sok-sok megtermékenyülésre váró gondolatom.

15 éves munkahelyemre megyek vissza. Ismerem a klinika és a szakma minden gondját, baját. Szeretettel veszem át az ügyek vitelét és kitéárom a klinika kapuit a szakma minden gyakorlati és tudományos kérdése előtt. Támogatni kívánok minden gondolatot, mely haladást, fejlődést céloz. De támogatója kívánok lenni a hozzám forduló kartársnak és betegnek egyaránt.

Viszonzásul csak azt kérem, hogy tanúsítsanak a kartársak érdeklődést a klinika működése iránt és kritikájukkal is segítsenek a jobbat, a szebbet, a többet és a soha el nem érhető tökélelesebbet szolgálni.

Mikor pedig lehajtott fővel és alázatos lélekkel átlépem a klinika kapuit, arra kérem a Mindenhalót, hogy adjon erőt, egészséget szolgálatomhoz és adja meg nekem a bölcsességet, hogy visszatudjak vonulni, ha már értékes és hasznos munkát nem tudok végezni.

Balogh Károly.

Nem sokkal a német megszállás (1944 március 19) után súlyosan megbetegedett prof. Salamon Henrik, a magyar fogorvosok köztiszteletben álló neszтора. B.K.-hoz fordultak, aki elintézte, hogy azonnal felvegyék a Szt. István kórházba, ahol Salamon prof. rövidesen meghalt.

1944. április 3.-án érte Budapestet az első komoly légitámadás. Napos tavaszi délelőtt több száz amerikai repülőgép sikeresen bombázta a csepeli olajfinomítót és a ferencvárosi rendező pályaudvart. Az utóbbihoz közeli Szt. László járványkórházat is számos bombatalálat érte, 70 valahány beteg gyermek és az ápolószemélyzet közül többen meghaltak, sokkal többen megsebesültek. B.K. akkor még a Szt. István kórházban dolgozott, ahová sok sebesültet vittek. Édesapám üzenetet hagyott, hogy ne várjuk haza mert a sebesülteket látják el.

A német megszállást követő időkre jellemző kis epizód, melyet 50 év múlva tudtam meg Bostonban. Egy magyar hölgy telefonált Connecticutból és elmondta, hogy szeretné tudtomra adni milyen hálások Édesapámnak. 1944 nyarán már szigorú rendelkezések szabályozták a sárga csillagot viselő zsidóknak az utcán való tartózkodást. A telefonáló hölgy édesanyjának rettenetes fogfájása volt, ezért fogorvosa - maga is sárga csillagos - azt tanácsolta, hogy forduljon B.K.-hoz, aki bizonyára segíteni fog. Így került Édesapámhoz, aki ellátta. Mire készen lett, már érvényben volt a kijárási tilalom amit a hölgy ijedten konstataált. Édesapám megnyugtatta, „Karoljon belém és hazakísérem”. Így is történt.

Ebben az időben B.K.-nak sikerült korábbi munkahelyén, a fővárosi Szt. István közpórházban barátját - Dr. Varga Istvánt és feleségét - elbújtatni, akik hónapokig ott rejtőzködtek.

A nyilas puccs (1944. október 15) után néhány nappal fegyveres nyilasok letartóztatták B.K.-t a Mária utcai klinikán azzal a váddal, hogy zsidókat bújtat és elvitték a félelmetes híró Andrassy út 60-ba. Dr. Papp László adjunktus mindjárt értesítette édesanyámat, aki szerencsére talált egy taxit és kiment a Damjanich utca 10. számú lebombázott családi házunkhoz, ahol a romok alatt a pincében számos zsidó személy bújkált, köztük a szomszédos házban lakó Brucknerék. Édesanyám még időben odaért és riasztotta a bújkálókat hogy azonnal távozzanak, mert várhatóan értük jönnek a nyilasok. Mire azok odaértek senkit sem találtak, így B.K.-t szabadon engedték.

Napokkal a nyilas puccs után egybehívták a Pázmány Péter Tudományegyetem (PPTE) orvostudományi karának professzorait, hogy feleskessék őket a nyilas hatalomra. Édesapám mesélte, hogy amikor az esküszöveget felolvasták, mindenkinek hangosan kellett volna mondani a nevét, azonban néma csend volt. Senki sem esküdött fel Szálasira. Ezt a fiaskót az Egyetem bürokratái úgy oldották meg, hogy mindenkinek küldtek egy igazolást, miszerint felesküdt a hatalomra.

1944 novemberében már hallatszott az ágyúzás a fővárosban, napirenden voltak a zavarórepülésnek nevezett kisebb-nagyobb berepülések és bombázások. A nyilas kormánybiztos,

dr. Csilléry András (debreceni fogorvos professzor) elrendelte az egyetemi orvoskar Nyugatra telepítését. B.K. egybehívta a klinika személyzetét, ismertette a parancsot és kijelentette, hogy ő nem megy sehová. A Stomatológiai Klinikáról ilyen alapon senki sem ment Nyugatra.

Késő ősszel egyre közelebb jött a front, Karácsony előtt szaporodtak a tűzérési belövések. Ilyen körülmények közt tartotta meg B.K. a Klinikán a karácsonyi ünnepséget az I. emeleti tanteremben. A padokban ültek a fekvőbetegek, néhány orvos, ápolónők, fogtechnikusok és az épület személyzete. Előttük gy asztalon mindenki számára valamilyen apróság, ajándék. Édesapám röviden beszélt a béke és szeretet ünnepéről, miközben körülöttünk rettenetes öldöklés és pusztítás folyt. A betegek közt volt magyar és orosz sebesült, munkaszolgálatos zsidó, katonaszökevény és civil. Félrehúzódva ott volt a bújtatott Kupfer úr is, a fogtechnikai laboratórium zsidó vezetője, első világháborús súlyos arcsérülésével. Hallatszott az ágyúszó de akkor abban a teremben béke honolt, mindenki meghatottan könnyezett.

1944 Karácsonyán bezárult az ostromgyűrű Budapest körül. Hamar megszűnt a hétköznapi élet a Klinikán is. Irén nővér és Ila nővér, a harcteret megjárta két Vöröskeresztes ápolónő a fekvőbeteg sebesültekkel átkerült a közeli Iparművészeti Múzeum védettebb alagsorában berendezett szükségkórházba, ahová a Baross utcai Sebészeti Klinika - élén Bakay Lajos professzorral - költözött. Ezután itt látta el a sebesülteket a Klinika két orvosa, B.K. és adjunktusa, Papp László. Utóbbi katonaszökevény lévén életveszélyben volt a gyakori nyilas razzia miatt, akik zsidókra és csellengő katonákra vadásztak, és emiatt az orvosokat agyonlövésével fenyegették. Később hasonló veszélyben voltak az orvosok, amikor az oroszok nyomoztak német és magyar sebesültek után. Ilyen esetekben mindig azt válaszolták, hogy itt csak betegek vannak." A szükségkórház primitív körülmények között látta el a polgári és katonai sebesülteket, pl. a műszereket lavórban égő benzinnel sterilizálták. Reggelente B.K. a Prohászka Ottokár utcai otthonából(6) a kb. egy kilométernyi utat a Múzeumba fél - egy óra alatt tette meg, kapualjából kapualjba húzódva a mélyen repülő Raták (szovjet vadászgépek) géppuskaréte és az aknavető robbanások miatt. Ez a napi „bejárás” január 13-ig tartott, amikor a front elvágta útját. A háborús veszélyt B.K. hidegvérrel és látszólagos rutinnal vette, emlékeztette az I. világháborúra. Ugyancsak a háború velejárójának tartotta az orosz katonák zabrállását (rablását) és erőszakoskodását. 1945 január 18.-án Pest szovjetorosz kézre került, amit az új hatalom „felszabadulás”-nak nevezett. Ez tényleg illett a pesti gettóba zsúfolt zsidóságra, valójában az ország megszállását jelentette.

Január végén B.K. ismét folytatta napi „sétáit” az Iparművészeti Múzeum alagsorába. Ez most sem volt veszélytelen, mert az oroszok az utcán összeszedték az embereket, akiket kényszermunkára vittek a Szovjetunióba, ahonnan – ha túléltek – évek múlva tértek vissza. B.K. vöröskeresztes karszalaggal járt, de ez nem jelentett teljes védeltséget. Nem borotválkozott és 50 évesen már őszülő szakálla valamennyire öregbítette. Voltak ugyan oroszul és magyarul kiállított igazolványai, de azok sem jelentettek abszolút védelmet az elhurcolással szemben. Néhány

alkalommal különös kalandban volt része: orosz tábornokok küldtek érte, hogy a zubnoj vrács (fogorvos) kihúzza fájó fogukat. Ilyenkor megfelelő műszerekkel felszerelve elvitték jeep-en vidéki szállásukra, ahonnan „honoráriummal” - valakinek a hízott libájával, kenyérrel stb. – hozták vissza. Sohasem lehetett tudni, elengedik-e. Utólag hallottuk, hogy egy tábornok nem engedett érzéstelenítést, talán félt, hogy megmérgezi injekciójával.

Még javában folyt a harc Budán, amikor B.K. elkezdte a Mária utcai klinikát ért áborús károkat helyreállíttatni és a betört ablakokat beüvegeztetni. Hamarosan villanyáramot is sikerült bevezetni és a fűtést rendbe hozni. Híre ment Pesten hogy a Klinika működik, betegekben nem volt hiány. Klinika egyre több tagja kezdett el rendszeresen dolgozni, amihez az is hozzájárult, hogy délben egy tál meleg ételt kaptak. B.K. elemében volt, szervező tehetsége csodákat művelt. Nyárára már szinte békebeli szinten működött minden osztály. Megindult a tudományos munka is, a klinika számos tagjának közreműködésével 1945 őszén megjelent a Máthé Dénes emlékkönyv, az első magyar orvosi könyv a második világháború után.

1945-ben minden állami alkalmazottat politikai szempontból megvizsgált az ú.n. Igazoló Bizottság. Édesapám iratai közt találtam a reá vonatkozó okmányt amelyet szó szerint idézek:

Szám: 39/1945.

H a t á r o z a t

Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Kara és egészségügyi munkásainak Igazoló Bizottsága Dr. v itéz BALOGH KÁROLYT aki a Fogászati Klinikán egyet.ny.r. tanár minőségben teljesít közszolgálatot, az 1080/1945 M.E. sz.rendelet 20.§-ának 1. bekezdése értelmében igazoltnak jelenti ki.

Budapesten, 1945. május hó 4. napján.

Aláírások: az igazoló Bizottság elnöke (dr.Horváth Dénes) és öt orvos tagja

Az 1946-47 tanévben Édesapám a PPTE orvosi karának dékánja volt és a vidéki medikusok számára megszervezte a „Pápai Páriz Ferenc” kollégiumot. Büszkén említette, hogy mint dékánnak kötelessége volt a Szent István napi körmenetben közvetlenül a Szent Jobb után vonulni.

A szinte eufórikus újjáépítésben Édesapám sokoldalú aktivitásának egyik eredménye volt az új tanterem a Klinikán. A szükséges modernizáció miatt a Mária utca 52 épülete szűknek bizonyult, ezért 1946-ban egy nagy és korszerű tantermet építettek a Klinika udvarán és a régi tantermet ambuláns kezelésre alakították át.

Az első Kossuth díjat 1948 március 15.-én adták át arra érdemes tudósoknak és művészeknek. Édesapámat is ki akarták tüntetni, előzetesen azonban felhívták. Megkérdezte: „Mit várnak ezért tőlem?” Válasz: „Egy nyilatkozatot”. Ilyet nem adott, ezzel vége lett a beszélgetésnek.

1948-ban a „Fordulat Éve” néven ismert kommunista hatalomátvétel után a Magyar Dolgozók Pártja erőszakkal toborzott köztisztviselőben álló embereket hogy népszerűsítse magát. Édesapámat is kiszemelték - nem kisebb párttagok mint Vas Zoltán miniszter és első felesége, dr. Vadas Sára lett volna a két ajánló. Mindkettő édesapám páciense, őszintén becsülték. Fültanúja voltam annak a vasárnap délutáni telefonsorozatnak, amivel próbálták rábírní, hogy lépjen be a Pártba. Közben hívta őt régi jó barátja, Baló József patológus professzor is, akit hasonló nyomás alá helyeztek. Neki Édesapám megmondta, hogy semmiképpen sem áll kötélnek, ha kiteszik az egyetemről akkor magánpraxist folytat ha engedik. Arra is jól emlékszem, amikor moszkovita pártfogói egyikének azt mondta hogy „Nem léptem be semmilyen pártba és ebbe sem fogok”. Szerencsére ennek a kijelentésnek nem lett következménye.

Nem úgy egy nyilvánosan tett megjegyzésének 1950 táján, amikor Édesapám a kapitalista világnézetét emlegette. A Klinikán dr. Jáhn Ede párttitkár értesítette felettes elvtársait és nyíltan kerestek új embert Édesapám helyére, amit az 1991-ben kezembe került bizalmas jelentések igazolnak. A tanszéket felkínálták Varga Istvánnak akit a német megszállás idején bűjtatott. Varga István egyenes válasza: „Ha az Üllői utat gyémántokkal rakják ki, akkor sem fogom Balogh Károly helyét elfoglalni.” A keresés végül is sikertelen maradt. Káderlapján olvashattam: „A népi demokrácia ellensége, de kiváló szakmai munkája nélkülözhetetlen”. Megúsza ezt is.

Édesapám meg nem valósult ambíciója maradt hogy a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagja legyen. Voltak támogatói és jelentős tudományos munkássága alapján (epulis patogenézise, elasztáz a nyálban és annak jelentősége) számíthatott volna erre, de politikai okok miatt az MTA elnöke, Rusznyák István ezt megakadályozta. Bizonyos elégtétel volt, hogy a patinás német Academia Leopoldina rendes tagjává választotta 1963-ban (7).

A II. világháborúban és a holokausztban sok fogorvos halt meg, sokan elmenekültek vagy kivándoroltak. A fogorvos-hiány pótlására gyakorlatilag két lehetőség jött szóba. Egyik volt a fogtechnikusok régi álma, nevezetesen hogy szájban dolgozhassanak, amit a fogorvosok szakmai okok miatt elleneztek és ebben konkurrenciát láttak. A másik megoldásnak kínálkozott a Nyugat-Európában bevált egyetemi fogorvos-képzés, amely több évvel megrövidíti a tudományos alapon történő kiképzést. Ennek nemcsak elvi, de szervezési ellenzői is voltak. Édesapám valamikor maga is ellenezte ezt a lehetőséget, de látva az előnyeit és szükségét, bátran kezdeményezte a Fogorvosi Kar megszervezését. Sok tárgyalás után - az 5 éves terv feszített költségvetésének idején - az Egészségügyi Minisztérium végül rábólintott a megoldásra. Édesapámnak sikerült a majdnem lehetetlent megvalósítania, éjt nappallá téve, hétközben és hétvégeken, türelemmel és

szerencsével 1953-ra létrehozta az akkor még Budapesti Orvostudományi Egyetem Fogorvosi Karát. Ekkor 58 éves volt, jó testi és szellemi erőben.

Az Osztrák Fogorvosok Egyesülete 1956 –ban ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját és Édesapámat meghívták, hogy díszvendégük és ünnepi szónokuk legyen. A meghívás Édesanyámnak is szólt. A szüleim először kértek és kaptak útlevelet 1945 után nyugati utazásra, pontosabban Ausztriába. Október 21.-én indultak Bécsbe - két nap múlva kitört a Forradalom. Terv szerint folytatták ausztriai programjukat, Édesapám több városban előadott. Bécsből november közepén hajón jöttek vissza, miközben ellenkező irányban már több mint 100,000 magyar menekült érkezett Ausztriába. Édesapámnak szerencséjére tökéletes alibije volt. Egyetlen rossz pont lett, hogy a fia és menyje disszidáltak, de Édesapám hivatkozhatott arra, hogy a fiatalok máshol laktak és szándékukról nem tudhatott.

Következő évben, 1957 szeptember 7-14 közt Rómában tartotta a Nemzetközi Fogorvosi Szövetség (Fédération Dentaire Internationale) a XII. Kongresszusát, amin népes magyar küldöttség vett részt. Ennek egyik tiszteletbeli alelnöke volt Édesapám. Mesélték, hogy a magyar küldöttség bejelentésekor percekig tartó tapsvihár tört ki, ami nyilvánvalóan 1956-nak szólt. Édesapám utólag megállapította, hogy ez a magyar megdicsőülés volt. Olvastam egy besúgó jelentését a kongresszusról(!), amelyben B.K-t megindokolás nélkül fasiszta beállítottságúnak nevezte. Tény, hogy a magyar küldöttek előadásai jól sikerültek és a magyar fogorvoslás történetét bemutató poszterek nagy elismerést váltottak ki. A delegáció minden tagja visszatért és a sikeres részvétel nagyot lendített a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésén.

A teljesség kedvéért megemlítem, hogy egyetlen közös özleményünk 1958-ban jelent meg, amikor már Bostonban voltam (6).

Itt sajnos véget ér visszaemlékezésem, minthogy 1956 decemberében elhagytam Magyarországot és azután szüleimmal csak titokban találkozhattam külföldön néhány napra (London 1960, Bécs 1962, Frankfurt 1964). Tizenhat év után, 1972-ben léptem újra magyar földre és míg szüleim éltek évente szabadságom idején 2-3 hétig voltam otthon. Igyekeztem folyamatosan tájékozódni az otthoni világról, de ez nem pótolja azt a 40 valahány évet, amit velük tölthettem volna. Különösen azt sajnálom, hogy nem oszthatták meg velem társaságukat, emlékeiket és életbölcsségüket. Ezt leginkább akkor érzem, amikor a hosszú távollétemben készült családi fényképeket nézegetem.

Irodalom

1. HUSZÁR Gy: Emlékezés Balogh Károly professzorra. *Fogorvosi Szemle* 79:129-138, 1986.

2a. HUSZÁR Gy: Balogh Károly (1895-1973) életútja és iskolája. Születésének centenáriuma-
Comm. Hist. Artis Med. 149-157, 1995-1996. angolul:

2b HUSZÁR Gy: Professor Károly Balogh (1895-1973) - His Life and His School. Written on the Centenary of his Birth *Orvostörténeti Közlemények Xki-XLII*, 149-157, 1995-1996.

3. BALOGH K. Die Pathogenese der Epulis (Paradentoma). *Österr. Zschr.f. Stomatologie* 23: 802-811, 1925.

4. PADÁNYI E Hírek. *Fogorvosi Szemle XXXVI*: 127-128, 1944.

5. BALOGH K.: Beköszöntő. *Fogorvosi Szemle XXXVI*: 105, 1944

6. B.K. 1925-től haláláig (1973) a Papnevelde (korábban Prohászka Ottokár) utca 10. számú bérházban lakott, ahol 1930-1944 –ig rendelője is volt. A ház bejáratánál mléktábla van.

7. Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina, member No. 5199 Dr. Danny Weber, Leiter des Archivs email közlése, 2010

8.. BALOGH K BALOGH K. Jr: Symmetrical fibrous swelling of the mandible with changes in the dental pulp. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology* 11: 1261-1268, 1958.
[https://doi.org/10.1016/0030-4220\(58\)90279-2](https://doi.org/10.1016/0030-4220(58)90279-2)